

▷ KNJIŽEVNA POROČILA. ◁

Milčinovič Andrija: Mali ljudi. Zagreb 1919.

Četvero malih povesti malih in revnih ljudi nam podaja mala, 94 strani obsegajoča knjižica, ki bi je človek ne mogel lahko uvrstiti med strogo moderno. Ali pisana je prikupno in po resničnem in živem življenju, tako da človeka nazadnje res zadovolji ona tiha, neponarejena in jasna domačnost, ki vam takoj prijazno prikima, ko preberete nekoliko odstavkov. Umetniško vrednost bi pripisoval najbolj povestici „Na vjenčanju“, ki je zgrajena v pravilnem slogu in vseže, prikupno pripovedovana. Kočijaž snubi doniačo kuharico. Ko bi nevesta rada košček ljubezni in prijazne besede, se ženin umika in ji skrbno naroča, da mu zašije neke stvari, ki jih potrebuje pri svojih konjih. Kajti konji so njegova prva misel. Na poročni dan ga morijo ob strani neveste Dorice v lepi domači kočiji malenkostne misli in skrbi, ali za ta dan najeti kočijaž prav vodi in brzda konje. Nazadnje ne strpi več in spodi po njegovi misli neveščega voznika, pusti Dorico v kočiji in skoči na kozla, da sam vodi konje, kakor je treba.

Odločno slaba pa je, kar se tiče njenega sloga in tehniške sestavljenosti, povestica „Sanja“. Kako je mogel pisatelj tako neurejeno in razdrapano skrupalce, ki res ni za tisk v leposlovni knjigi, potakniti med ostale tri povestice? Poleg „Na vjenčanju“ bi ostali dve povestici še prijali, če jih ne bi kazili, vsaj tu, tam, neka raztrganost in tehniška nesestavnost, ki se pa ne občuti toliko kakor v „Sanji“. Drugače mi je delce všeč; všeč posebno zato, ker dokazuje, da se hrvatski pisatelji, vsaj nekateri, vendarle prav prijetno razločujejo, kar se tiče jezika, od srbskih pisateljev. Ne rečem, da jim dostikrat ni vseeno, ali zapišejo lepo domačo besedo, ali grdo tujo spako, ki ni ničemur podobna, — vendar tako zanikarni kakor Srbi pa le niso!

Ivan Zorec.

N. 13

Sič Albert: Narodne vezenine na Kranjskem. V Ljubljani (1918—1919). Kleinmayr & Bamberg. I. del (4 zvezki) 12 K; II. del (3 zvezki) 12 K; III. del (10 zvezkov) 24 K; IV. del (5 zvezkov) 24 K.

Kakor razkazuje *Sič* v tej svoji briljantno ilustrirani publikaciji, je bila vezna tehnika na Kranjskem nekdanj zelo razvita. Vrhunjo in spodnjo obleko, namizne prte in prtice, prevlake za blazine, rjuhe, brisalke: skratka vse, kar se je spredlo in stakalo doma, so naša dekleta in naše žene zalsale; saj jim je že od nekdanj lasten posebno živ čut za skladno ubranost barv in za lepo tekočo linijo.

Gorenjke so motive za vezenine najrajši zajemale iz rastlinstva. Najljubši motiv jim je bil nagelj. Uporabljale pa so za motiv tudi druge cvetlice, praprot, žitno klasje, grozdje i. dr. Poleg nageljna jim je bilo najbolj priljubljeno srce, ki je posnetek peščišča, čez muho in pecelj razpolovljenega jabolka. Iz živalstva je povzetih manj motivov; največ je ptičev. Geometrične oblike so na gorenjskih vezeninah redkejše. Vezle so na domače platno z domačim sukancem, z volno ali z bombažem; pa tudi svilo so porabljale kot vezivo. „Vzorci na gorenjskih vezeninah so izvedeni povečini v križastem vbodu. Da pa je bilo vezenje gosteje, so uporabljale poleg križastega vboda kitasti in četverkotni (dunajski) vbod.

Le nekaj vzorcev je vezenih z enakostranično tehniko (Holbeintehnik). Barva vezivu je vobče črna ali pa rdeča in modra; le pri nekaterih vzorcih je vezivo tudi druge barve: zeleno, višnjevo in rjavo.“

Bele Kranjice so zalšale in zalšajo svoje domače izdelke, zlasti svoje nad vse prikupno narodno odelo enobarvno (modro, rdeče, črno, oranžno) ali pa dvo-barvno (modro in rdeče, črno in rdeče). Okoli Vinice in Adlešičev je bilo in je v navadi krasilno štepanje (prešivanje) obleke, dočim jo druge Kranjice raličajo. „Ralico imenujejo snežni plug iz dveh lesenih stranic, ki se spredaj stikata v oster kot. Pri vezenju pa imenujejo ralico vsako cikcakasto črto. Raličajo se oplečja, in sicer na ramah („kozice“), ali pa tudi krog vratu, za pestjo in po prsili. Vrhutega so raličale tudi „jalbe“, pisane čepice, ki so jih nosile zakonske žene na glavi pod robcem ali pečico, da je skupaj držalo kite, ker jih niso spenjale z iglami.“ Poleg štepanja in raličanja je v Beli Krajini v navadi tkaničanje, to je zalšanje tkanine z barvanim vezivom, izvršeno tako, da so na „tkanici“ posamezni deli pokriti z vezivom, in sicer najrajši v obliki osmeroglate zvezde ali četverokotnika. Ornamenti so namreč vsem belokranjskim vezeninam geometrični; le tuptatam so upodobljeni ptiči. Dočim pa so pri Hrvatih in Ukrajincih šahovska polja le delcma odprta in povečini pokrita tako, da ni videti platna, na katerem so ornamenti vezeni, so pri belokranjskih vezeninah odprta polja vidna. „Prava stran belokranjskim vezeninam je ona, ki je z vezivom močnejše pokrita in inna manj odprtega polja. S tkanicami so izvršeni okraski na otiračih, na raznih prtih in torbicah.“

Kakor je naše ženstvo okraševalo domače tkanine, prav tako pa tudi finejše, ne redko iz Trsta „utihotapljeno“ tuje blago, predvsem perkal, z belo vezenimi ornamenti. „Motivi belim vezeninam so vobče posneti iz rastlinstva ter so ali naravni ali stilizirani. Le tuptatam je videti vezene tudi kake male ptice. Cveti in listi so bili prav pogostoma izrezani in podšiti s tuljem, v katerega je časih vezilja tudi vezla razne oblike. Prazen prostor krog rože je bil včasih izpolnjen s pikicami, z raznimi cveti ali s posameznimi vejicami (raztreseno cvetje).“ Robovi vezenin so bili ponavadi obšiti s čipkami. Navadne in cenene čipke so bile tovarniško (to-rej tuje) delo, finejše in dražje pa so bile idrijske ali pa (tuje) belgijske. Vbodi so vseh vrst, ki se običajno uporabljajo pri belem vezenju: ploščati, kitasti, vozličasti vbod i. dr.“

Raznolikost vzorcev vseh teh vrst vezeninskega krasiva je tolika, da bi sleherno slovensko dekle, ki se pripravlja na možitev in bi želelo imeti res okusno perilo, moglo izbrati po svoji želji in brez bojzani, da bi njena prijateljica imela prav takšne vezenine. Koliko se je že pisalo in pozivalo, da se naj naše ženstvo končno vendar odpove tujinskim modnim izmiselkom in sebe ter svoj dom krasí z domačimi lepotinami! Pa vsi še tako vrlo utemeljeni pozivi niso mogli zaleči, dokler ni bilo prave možnosti za lahko upoznavanje našega domačega krasiva.

Zdaj je stvar drugačna: neoporečni strokovnjak v naših lepotinskoobrtnih stvarih, Albert Sič, je med vojno iz vseh kotov bivše kronovine Kranjske z vzgledno, neusehljivo marljivostjo znesel vzorce vseh vrst domačih vezenin, z izrednim okusom kot najlepše odbrane z učeniško akurateso sam preišal in jih s pomočjo založne tvrdke Kleinmayr & Bamberg v barvotisku izdal reproducirane tako nazorno, da si boljših vzorcev ni moči želeti. Predloge za vezenine so go-

tove; za mali denar se dobe (tudi posamni deli) v sleherni knjigarni: podlaga za preobrazitev našega vezenja je torej po Sičevi zaslugi storjena. Odslej, Slovenke, ne velja več izgovor, da bi odelo in pohišno perilo sicer rade lepotile z domačim krasivom, ki je tudi po vašem okusu lepše nego katerokoli drugo, da pa ne morete tako zlahka do vzorcev in do izbire! Vso pisano reč vabljivo lepih vzorcev dobite, če vam je res do njih, na dom, da lahko izbirate in vezete po mili volji. Ako pa vam ni mogoče, da bi vezle in svojo opremo lepotile same: ali manjka obrtnijskih vezilj, ki vam bodo rade postregle vedoč, da se jim z izgotavljanjem te vrste vezenin nudi dober zaslužek? Koder jih še ni, se bodo kmalu pojavile. Ne samo v središčih, tudi po deželi. Tem gotoveje, ker je organizacijo ženske domače obrti na Slovenskem započel „Osrednji zavod za žensko domačo obrt“ v Ljubljani, ki bo otvoril v septembru letos v Ljubljani posebno učilnico, kjer se bo poleg drugih tehnik ženskega ročnega dela učilo tudi pisano in belo vezenje. Solnine na tem zavodu ne bo, pač pa bodo vajenke dobile zastonj na razpolago vso potrebno robo in vse pripomočke. Ko bodo gojenke toliko izvežbane, da jim bo moči delo zaupati, bodo delo dobile tudi na dom. Ženam in dekletom, ki bi se rade priučile tej ali oni tehniki, se bo nudila prilika, da se o posebnih urah hodijo vadit kot hospitantke. Na željo jim zavod poskrbi stalen zaslužek z uporabljanjem priučene tehnike. Ta zavod hoče dvigniti stare domače ženske obrti in vpeljati nove modne tehnike ter tako ustvarjati nove prilike za delo in zaslužek. — Kakor ta zavod, tako naj bi se po deželi za prebuditev zanimanja za prelepe naše vezenine zavzele zlasti učiteljice, kakor je storila učiteljica na Vinici, o čemer piše Sič v navedeni svoji publikaciji: „Tudi v Beli Krajini je narodno nošo, žal, izpodrinila moda; zato se je vezenje narodnih motivov popolnoma opustilo. Le tupátam je dobiti še nekaj ostankov iz dobe, ko so žene in dekleta pridno vezle ter si s tem krasile narodno obleko. Ta krasna domača umetnost bi se bila skoro pozabila, da je ni iznova pričela gojiti gdč. Poldka Bavdkova, učiteljica na Vinici. Tamošnji šolski vodja, g. nadučitelj Fran Lovšin, ki je proučil ondotno narodno nošo in vse, kar je z njo v zvezi, je vzbudil zanimanje za narodne vezenine tudi pri imenovani gdč. učiteljici. Z največjim veseljem se je lotila najprej skrajno težavnega dela, da je hodila po vaseh in z veliko požrtvovalnostjo nabirala motive, ki jih je bilo še dobiti. Z mnogim trudom si je zvezla bogato zbirko. Nato je na podlagi te zbirke pričela pri pouku ročnih del gojiti izključno le narodno vezenje. Leto za letom deluje na tem polju z vso vnemo. Tako se je vezenje belokranjskih motivov zopet oživelo in ženska mladina zopet veze narodne motive z vidnim veseljem.“

S tem, da se tako zavzemamo za zopetno uveljavljenje narodnih vezenin, nikakor ne silimo v nekako uniformiranje ženskega odela in perila ali nazaj v prošlo dobo narodnih noš! To nam ni v mislih. Zmagovito prodiranje tvorniških modnih izdelkov se ne da zaustaviti nikjer. Vsepovsodi — ne samo pri nas — so izpodrinili in izpodrivajo domače izdelke, ker je kajpada dosti udobneje, pri prodajalcu kupiti že storjeno reč, in sicer za razmeroma male denarje, nego pa jo izgotavljati z zamudo časa, ki nam ga primanjkuje na vseh koncih, in v negotovosti, ali neizurjenim rokam delo tudi res lepo uspe. Aplicirati pa se dajo naši domači vezeninski vzorci na oprsje in oplečje zgornje kakor spodnje obleke, na rokavce, srajce, krila, predpasnike, torbice i. t. d. Zlasti pa naj bi naše ženstvo svojo perilo: prte in prtice, zastirala in pregrinjala, rjuhe in prevleke, robce in

otirače lepotilo s krasivom po domačih vzorcih, ki jih je v izobilju, da je mogoča največja raznolikost in bogata premena.

In še en činitelj je, ki naj bi se zastavil za obuditev naših narodnih lepotin. To je naša duhovščina. Albert Sič razkazuje v svoji vsestranski izvrstni publikaciji pestro izber vzorcev za cerkveno perilo. Saj je slovensko ženstvo od nekdaj z vnemo skrbelo za to, da ni samo doma, ampak tudi v rebrojnih naših cerkvah in kapelicah vse lično in prikupno. Skrbelo je za prelepe paramente in vezlo pregrinjala in prtiče za cerkveno uporabo. Sič pripoveduje v svoji razlagi, dodani ilustracijam: „Iz verske vneme so vezle naše prednice prav rade ‚Srce Jezusovo in Marijino‘, prebodeno s sulicami in ovenčano s krono, podobno ročaju. Ta motiv je stiliziran v raznih premenah. Srce so skrčile, krone in sulice pa so naše narodne vezilje preobraževale v cvetke in druge oblike. Sploh so prvotne enostavne motive sčasoma izpreminjale v najraznovrstnejše, bogatejše, a to vedno z občudovanja vrednim okusom. Poleg ‚Srca Jezusovega in Marijinega‘ so rade vezle monogram Jezusov ali sam ali združen z imenom Marijinim. Teh je največ na prtičih, katerih risbe so zbrane v četrtem delu te zbirke. Ti obliki se vidita na vezeninah sredi prtov in prtičev, ki so bili namenjeni ali za cerkveno uporabo ali pa, da so z njimi pri krstu pokrivali novorojenčka ali pregrinjali mize in jerbace o Veliki noči, o Božiču in pri drugih slovesnih prilikah. Prtiči (krstni, obhajilni i. dr.) so imeli navadno v sredi Jezusov monogram, obdan z vencem. Ob robih pa se je vil rastlinski ornament, ki je bil posebno v ogljih bogatejši. Tudi prtiči so imeli kroginkrog našite čipke.“

Ker nam gre za to, da se končno iznebimo „iz tujine zanesenih, časih prav ponesrečenih, vsiljenih novih oblik“ lepotiva v naših domovanjih prav tako kakor po slovenskih cerkvah in kapelicah, bodi naš poziv k osamosvojitvi prav tako kakor na naše ženstvo, naslovljen tudi na našo duhovščino. Sičev zbornik, ta najuspešnejši propagator domače umetnosti, naj se ne uporablja samo po salonih, izbah in učilnicah, ampak tudi po cerkvenih uradih. „Naša dolžnost je, da dvignemo zaklade domačih lepotin in z njimi uživimo ljubezen do nekdanje narodne umetnosti. To zahteva od nas čut spoštovanja do naših trudoljubivih prednic in ljubezen do našega naroda in naše kulture. Posnemajmo v tem oziru druge slovanske narode, katerim je domača umetnost nad vse pri srcu in ki jo goje z vso vnemo! V prvi vrsti so poklicane naše šole, da zopet ožive narodno vezno umetnost. Prepričan sem, da bodo to z največjim veseljem storile naše zavedne učiteljice pri ročnih delih in da bodo narodne motive, te bisere naše narodne umetnosti, uporabljali tudi učitelji pri risanju.“ (Sič.)

Da sta se vezna tehnika in vezna umetnost tekom časa — nekatere po Siču reproducirane vezenine segajo celo v 16. stoletje — razvili do vse osvajalne dovršenosti, je pripisovati posebni estetični nadarjenosti našega naroda: „Kakor pri drugih narodih so tudi pri nas vezilje motive svojim domačim umetniškim proizvodom zajemale iz prirode: iz rastlinstva in nekoliko iz živalstva. Poleg teh motivov pa vidimo na vezeninah tudi razne geometrijske oblike; teh je največ v Beli Krajini. Motivi so naravni ali pa stilizirani, primerno vezni tehniki, ki je razen belih in pisanih vezenin druga na Gorenjskem in zopet druga v Beli Krajini. Ti motivi in njih sestava so nastali nekaj po samosvoji domišljiji — torej samoniklo —, nekaj pa so bili tudi izposojeni iz splošne umetnosti. In kar je bilo teh zadnjih, so jih preobrazile naše prednice tako, da so v njih rokah do-

bili popolnoma novo obliko narodnega značaja; udomaćili so se in postali naša narodna last.“ Kar se torej zrcali v naših vezeninah, je slovenska narodna svojina, je pristen odraz našega žitja.

S publikacijo, ki je pobuda in vir gorenjih vrstic, je Albert Sič (član učiteljskega zbora na ljubljanskem dekliškem liceju) javnosti izročil dragoceno delo. Koliko zamudnih potov in poizvedb in koliko truda ga je stalo, preden je bilo vse tako natančno, lično in nazorno prerisano, kaj šele natisnjeno — tiskalo se je deloma na Dunaju —, to ve preceniti samo, kdor je že kdaj imel s čim sličnim opraviti. Sič ve o vsem tem povedati prav čedno odisejo. Če je kljub vsem težkostem in oviram, ki jih je ob izgotavljanju vsepovsodi stvarjal vojni čas, publikacija uspela tako, da jo moramo nazvati vzorno, tedaj je to zahvaliti edinole strokovnjaški veščosti in spretnosti izdajateljevi, ki mu goreča vnema za slovensko narodno umetnost ni dala mirovati, dokler ni bilo izvršeno, kar je namerjal podati. V pričujoči publikaciji zaključeno delo še ni tudi že skončano. O priliki ga misli nadaljevati. V načrtu so mu nadalje ilustrirana publikacija o slovenskih pisarnicah (pirhih) ter velika, vsevrstno narodno ornamentiko Slovencev obsegajoča publikacija. — Gmotnega dobička neumorni Albert Sič od svojega truda nima, niti ga ne išče. Zate bodi vrlemu propagatorju narodne umetnosti tem iskrenejše priznanje! — Javna pohvala gre tudi tvrdki, ki je Sičevo delo založila in poskrbela za tolikanj okusno izvedbo.

Fr. Kobal.

Jadransko pitanje na konferenciji mira u Parizu. Zbirka akata i dokumenta. Sabrac ih i objelodanie Ferdo Šišić. Zagreb 1920. Izvanredno izdanje Matice Hrvatske. — 8°. 134 (+ 2) str.

Dokumenti o jadranskem vprašanju. Založila Tiskovna zadruga. V Ljubljani 1920. (Zbirka političnih, gospodarskih in socialnih spisov. Zvezek VI.) — 8°. 60 str. Cena 18 K.

Koncem februarja letošnjega leta je predložila angleška vlada svojemu parlamentu „Belo knjige o jadranskem prašanju“ (Correspondence relating to the Adriatic Question. Presented to Parliament by Command of His Majesty. Miscellaneous No. 2, London 1920). Ta publikacija obsega originalni tekst dokumentov, ki se nanašajo na razpravljanje jadranskega prašanja, memorandumu z dne 9. decembra 1919., s katerim so skušale dati Zjedinjene države, Britanija in Francija novo podlago za rešitev jadranskega problema ter dokumente, katere so v naslednjih mesecih, tja do konca februarja 1920., izmenjale velesile o istem prašanju. Slovenska publikacija podaja gol prevod angleške oficijelne knjige. Šišićeva izdaja pa je veliko obširnejša. Dokumente „bele knjige“ v hrvatskem prevodu izpopolnjujejo in nazorno ilustrirajo razni akti, kateri so bili dostopni naši delegaciji v Parizu, tako njeni predlogi na naslov mirovne konference ter nad vse zanimivi zapisniki o avdijencah Pašićevih in Trumbićevih pri zastopnikih velevlasti v Parizu. Kot zadnja dokumenta sta priobčeni brzojavki, ki sta jih 25. aprila 1920. pred konferenco v San Remu izmenjala Trumbić in Nitti, kot dodatek pa poročilo o stanju jadranskega prašanja iz peresa delegata Rybáča, ki je krožilo maja meseca po naših listih.

V teh dveh publikacijah priobčeni dokumenti imajo že značaj historičnih virov in kot take si jih hočemo tudi ogledati. Služili bodo sicer izvrstno kot informativno in propagandno gradivo, toda bodoči zgodovinar jadranskega prašanja se jih v obliki, kot so priobčeni v naših publikacijah, vendarle ne bo mogel